

«Καμιά Ιστορία δεν Είναι Νησί»¹ Οικοδόμηση Κόσμων στη Μακρο-αφήγηση της Μαρίας Παπαγιάννη

Ελίτα Φώκιαλη

Δρ. Τ.Ε.Α.Π.Η Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
elitafo@yahoo.gr

Περίληψη

Με αφετηρία την έννοια του κόσμου της ιστορίας ως νοητικής κατασκευής στο πλαίσιο της οποίας συνυπάρχουν χαρακτήρες, γεγονότα, ιδέες, κανόνες, αντικείμενα, καθώς και το χωροχρονικό πλαίσιο εντός του οποίου ξετυλίγεται η αφήγηση, το έργο της Μαρίας Παπαγιάννη προσεγγίζεται ως ενιαίο σύνολο, μέσα από το πρίσμα της θεωρίας της Οικοδόμησης Κόσμων. Από την ανάλυση 4 μυθιστορημάτων και 4 εικονογραφημένων ιστοριών προκύπτει ότι η συγγραφέας οικοδομεί συνεκτικούς, συνεπείς και αληθοφανείς κόσμους που επιτρέπουν την ανάπτυξη πολλαπλών ιστοριών. Οι επί μέρους αφηγήσεις, αν και διακριτές και αυτόνομες, συνδιαλέγονται και αλληλεπιδρούν τόσο μεταξύ τους όσο και με ένα ευρύτερο λογοτεχνικό corpus που είναι μεγαλύτερο από το άθροισμα των μερών του. Με τον τρόπο αυτό το αφηγηματικό συνεχές που συγκροτούν οι κόσμοι των ιστοριών της Μαρίας Παπαγιάννη ξετυλίγει μια μακρο-αφήγηση, η οποία οδηγεί στη δημιουργία μιας ενοποιημένης αισθητικής αναγνωστικής εμπειρίας.

Λέξεις-κλειδιά: Παιδική Λογοτεχνία, Κόσμος της ιστορίας, Οικοδόμηση κόσμων, Μακρο-αφήγηση, Μαρία Παπαγιάννη

Abstract

Based on the story world concept as a mental model consisting of characters, events, ideas, rules, significant objects, as well as time-space frames within which the story develops, Maria Papayanni's work is approached as a unified whole through the lens of Worldbuilding theory. From the analysis of her 4 novels and 5 short, illustrated stories, it is argued that the author builds consistent, coherent, and reliable fictional worlds that enable the emergence of multiple stories. Her narratives, though individually complete, distinct, and autonomous, are simultaneously interconnected and interrelated in a

¹Ο τίτλος του άρθρου αποτελεί παράφραση του στίχου του John Donne *No man is an island entire of itself* (Meditation XVII, *Devotions upon Emergent Occasions* 1624).

Βλ. <http://www.luminarium.org/sevenlit/donne/meditation17.php>

fragmented yet cohesive whole that is larger than the sum of its parts. In this way, the narrative continuum created by Papayanni's story words unfolds a macro-narrative that leads to a unified aesthetic reading experience.

Keywords: Children's literature, Storyword, Worldbuilding, Macro-narrative, Maria Papayanni

Εισαγωγή

Στη διαδρομή από τον Γαλαξία του Γουτεμβέργιου (McLuhan, 1962) στη σύγχρονη ψηφιακή εποχή οι προσδοκίες μας για τις ιστορίες δε φαίνεται να αλλάζουν. Αιώνες τώρα η μακραίωνη πορεία του ανθρώπινου πολιτισμού δε σχετίζεται μόνο με την ανάγκη για τροφή, στέγη και συντροφιά (Pullman, 2005) αλλά και με την αρχέγονη ανάγκη για αφηγήσεις, προφορικές και γραπτές, φτιαγμένες από λέξεις και εικόνες, «πουλιά, καράβια, ταξίδια, δρόμους, πολιτείες, πειρατές, πολεμιστές κι άλλα πολλά» (Παπαγιάννη, 2020α, σ.26). Και πάντα υπάρχει χώρος για τέτοιες ιστορίες που μας μεταφέρουν πίσω στην παλιά φωτιά (Τσαλαπάτης, 2022), για να εκφράσουν τις αγωνίες και τις ανησυχίες μας, να εξηγήσουν τις αιτίες για τις οποίες συμβαίνουν τα γεγονότα και οι ανθρώπινες συμπεριφορές και προπαντός να δώσουν σχήμα και μορφή στην ιδέα ενός καλύτερου αύριο.

Οι ιστορίες της Μαρίας Παπαγιάννη ανήκουν στον αστερισμό εκείνων των αφηγήσεων που έχουν ως κοινό παρονομαστή έναν κόσμο με φωτεινά χρώματα και ίσα δικαιώματα για όλους. «Μερικές γελαστερές κι άλλες στεναχωρικές» ιστορίες (Παπαγιάννη, 2020, σ.5) υπενθυμίζουν με σύγχρονη γλώσσα και ταυτόχρονα με την απλότητα και την σοφία του παραμυθιού, ότι αυτός ο κόσμος δεν είναι για πέταμα και πως η ζωή αξίζει τον κόπο (Κουλουβάρης, 2017). Στις σελίδες τους κρύβεται η προτροπή να ακολουθήσεις τις αγριόχηνες στις μεγάλες τους πτήσεις, η πεποίθηση ότι θα βρεις «το γαλάζιο λιβάδι που το λένε θάλασσα» (Παπαγιάννη, 2020β, σ.7) και πάντα μια χαραμάδα ανοιχτή, για να ονειρευτείς την ουτοπία.

Αν και ο εννοούμενος αναγνώστης της Μαρίας Παπαγιάννη είναι το παιδί και ο έφηβος, τα βιβλία της δεν έχουν φύλο και ηλικία ούτε αυστηρά καθορισμένη ειδολογική ταυτότητα. Συμφωνώντας με τη Σέλμα Λάγκερλεφ ότι η παιδική λογοτεχνία είναι καλή, όταν αρέσει τόσο στους μικρούς όσο και στους μεγάλους (Κρημνιώτη, 2016), η συγγραφέας χτίζει συνεκτικούς και αληθοφανείς φανταστικούς κόσμους που παίρνουν τους αναγνώστες όλων των ηλικιών στα σοβαρά και υπερβαίνοντας τις τυπολογίες, κινείται ανάμεσα σε διαφορετικά λογοτεχνικά είδη. Γράφει βιβλία που αγαπιούνται από μικρά και μεγαλύτερα παιδιά, εφηβικά μυθιστορήματα, παραμύθια, ιστορίες που δεν είναι ούτε παραμύθια, αλλά μάλλον ούτε αλήθειες ή μπορεί και να ήταν αλήθειες σε μια άλλη εποχή. Με ευχέρεια μετακινείται από τις μουσικοθεατρικές παραστάσεις, όπου γράφει στίχους και κείμενα, στο κουκλοθέατρο. Κάνει μεταφράσεις, επισκέπτεται σχολεία και δημιουργεί εκπαιδευτικά προγράμματα. Και στη διάρκεια της καραντίνας

προσκαλεί τα παιδιά να φτιάξουν μαζί της στο διαδίκτυο μια ιστορία που μας χωράει όλους².

Αλλά και εντός της καθεμιάς αφήγησης η συγγραφέας κινείται ανάμεσα: στον ρεαλισμό και τη φαντασία, το παρελθόν και το παρόν, την παράδοση και τη νεωτερικότητα, το τοπικό και το παγκόσμιο, τη θάλασσα και το βουνό, το ατομικό και το συλλογικό, τον *Εαυτό* και τον *Άλλο*. Μετασχηματίζει θεματικά τα παραδοσιακά παραμύθια, συντηρεί αρχαίους μύθους αποδομώντας τους, συνομιλεί με τη Σαπφώ και την Ντίκινσον, τον Μπόρχες και τον Νερούδα, τον Ελύτη και τον Ρίτσο, τον Ρεμπό και τον Ελύάρ, τον Όμηρο και τον Κορνάρο, τη Γουλφ και την Πλαθ. Και καθώς οι διαφορετικές ιστορίες της, παρουσιάζουν κοινά σημεία και ομοιότητες, δημιουργούν στον αναγνώστη την αίσθηση ότι συνδέονται, αλληλοσχετίζονται και εξιστορούν από κοινού τα γεγονότα μιας *Μεγάλης αφήγησης (Macro-narrative)* (Grandío, 2021, σ.3) που συνεχώς εμπλουτίζεται με νέο κειμενικό περιεχόμενο.

Στο σημείο αυτό διατυπώνεται η υπόθεση ότι οι επί μέρους ιστορίες που ξεδιπλώνονται στους μυθοπλαστικούς κόσμους που χτίζει η συγγραφέας, αν και μεταξύ τους διακριτές, αυτόνομες και αυτοδύναμες, συνδιαλέγονται και αλληλεπιδρούν συγκροτώντας ένα αφηγηματικό συνεχές, ένα *narrative gestalt*, το οποίο είναι μεγαλύτερο από το άθροισμα των μερών του (Jenkins, 2001, σ.102).

Για την κατανόηση της διαδικασίας συγκρότησης αυτής της ιδιότυπης «γεωγραφίας του μύθου» (Giovnagnoli, 2011), το συγγραφικό σύμπαν της Παπαγιάννη προσεγγίζεται ολιστικά, ως ένα δυναμικό σύστημα κειμένων και των μεταξύ τους σχέσεων, με βάση το θεωρητικό πλαίσιο της *Οικοδόμησης Κόσμων (Worldbuilding)*³ (Ryan & Thon 2014 Wolf 2012 Wolf 2014 Klastrup & Tosca 2004 Ekman & Taylor 2016) και με εστίαση στους κόσμους 4 μυθιστορημάτων (*Το Δέντρο το Μονάχο, Ως δια μαγείας, Παπούτσια με φτερά, Χρυσά κουπιά*) και 4 εικονογραφημένων ιστοριών (*Στο Πικεφί, Η χύτρα που κελαηδούσε ιστορίες, Η κιβωτός της Θέκλας, Ο δρόμος για την αγάπη*).

Θεωρητικό πλαίσιο

Η ικανότητα των λέξεων να πλάθουν κόσμους λίγο απέχει από θαύμα και επιπλέον αποτελεί μία βασική -ίσως την πιο βασική σύμφωνα με τον David Herman (2009:1)- προϋπόθεση για την παραγωγή νοήματος στο πλαίσιο μιας αφήγησης. Ωστόσο παρά τη σημασία της, η έννοια του κόσμου της ιστορίας παραμένει σχετικά παραμελημένη από σύγχρονη βιβλιογραφία και τη θεωρητική συζήτηση (Eff, 2020).

Στην απλούστερη εκδοχή του ο μυθοπλαστικός κόσμος, ως οντότητα που υπάρχει στο χρόνο, συνίσταται στη διαδοχή διαφορετικών καταστάσεων και γεγονότων που αποτελούν την ιστορία (Miller 2008 Raven & Elahi 2015, σ. 1). Υιοθετώντας μια διευρυμένη εννοιολογικά εκδοχή του όρου και εστιάζοντας στα συστατικά του, οι

² Βλ. mariapapayanni.gr/archives/1792

³ Σύμφωνα με τον Thomas Ryckman (2005, σ.177) ο όρος *Worldbuilding* εμφανίζεται για πρώτη φορά τον Δεκέμβριο του 1820 στο έργο του Arthur .S. Eddington, *Space Time and Gravitation: An Outline of the General Relativity Theory* (1920, σ. 160).

περισσότεροι από τους σύγχρονους μελετητές θεωρούν ότι ο *Κόσμος της ιστορίας* (Storyworld) (Ryan & Thon 2014 Von Stakelberg & McDowell 2015), ή *Μυθοπλαστικός Κόσμος* (Fictional World) (Dena, 2009, σ.21), ή *Φανταστικός Κόσμος* (Imaginary World) (Wolf, 2012, σ.14), αποτελείται από όλα όσα υπάρχουν και συμβαίνουν, είτε αυτά αναφέρονται με σαφήνεια είτε υπονοούνται απλώς (Ekman & Taylor 2016, σ.13): χαρακτήρες και σημαντικά αντικείμενα, σκηνικό, αξίες, ιδέες, και αντιλήψεις, νόμους και κανόνες, πτυχές της πλοκής και κάθε είδους μεταβολές που αναφέρονται τόσο στο υπόβαθρο της μυθοπλασίας, όσο και στον εσωτερικό κόσμο των ηρώων.

Σε μια προσπάθεια αποσαφήνισης της διαδικασίας της *Οικοδόμησης Κόσμων*, ο Mark Wolf (2004) δανείζεται από τον Τζον Ρόναλντ Ρούελ Τόλκιν (2003, σ.55) τον όρο *Υποδημιουργία* (Subcreation) και προσεγγίζει τον φανταστικό κόσμο ως *Δευτερογενή Πραγματικότητα* που επιτυγχάνει *Εκούσια Αναστολή της Δυσπιστίας*. Για να επιτευχθεί αυτό, πρέπει ο μυθοπλαστικός κόσμος (που πάντα απέχει από τον πραγματικό, δεδομένου ότι προβάλλει μια υποκειμενική εκδοχή της πραγματικότητας από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία) (Nodelman & Reimer, 2003, σ.129), να ενσωματώσει μια πειστική προσομοίωση της αλήθειας. Να έχει τους δικούς του νόμους που να μπορούν να θεωρηθούν αληθινοί, με άλλα λόγια να έχει νόημα ως κόσμος, ώστε η σύγκρισή του με τον πραγματικό κόσμο να είναι περιττή. Σχετικά η Marie –Laure Ryan (2015) υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει μη πιθανός φανταστικός κόσμος και ότι οι κόσμοι των ιστοριών χαρακτηρίζονται ως ρεαλιστικοί ή φανταστικοί με κριτήριο το κατά πόσο τα γεγονότα θα μπορούσαν να συμβούν ή όχι στον πραγματικό κόσμο.

Για τον Henry Jenkins (2006, σ. 335) ο φανταστικός κόσμος είναι το προϊόν μιας δημιουργικής διαδικασίας που καθορίζει τις υποκείμενες συνθήκες για την ανάδυση πολλών διαφορετικών ιστοριών. Ο κόσμος είναι ο καμβάς των ιστοριών και είναι αρκετά λεπτομερής ώστε να επιτρέψει την ανάδυσή τους, αλλά ταυτόχρονα αρκετά συνεκτικός, ώστε κάθε ιστορία να ταιριάζει με τις υπόλοιπες. Οι ομόλογες σχέσεις, συνδέσεις και αλληλοεξαρτήσεις μεταξύ διαφορετικών κειμένων έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας μακρο-ιστορίας (Jenkins 2006. Grandío 2021, σ.3) ή σύμφωνα με τον Jonathan Greenaway (2020), ενός δικτύου «αρχιπελαγικά συνδεδεμένων αφηγήσεων»

Ένα βήμα πιο πέρα ο David Herman (2009, σ. 106. 2009α,) προσεγγίζει τη δόμηση του μυθοπλαστικού κόσμου ως ένα νοητικό μοντέλο που αναδεικνύει τον ενεργό ρόλο του αναγνώστη στην ερμηνεία του κειμένου. Περιγράφοντας μια δυναμική και συνεχώς μεταβαλλόμενη σχέση μεταξύ αφηγητή, ιστορίας και κοινού, ο συγγραφέας αναφέρεται στη νοητική αναπαράσταση ως πρακτική δημιουργίας ενός κόσμου στο πλαίσιο της οποίας ο αναγνώστης εξερευνά, χαρτογραφεί και χτίζει νοήματα προκειμένου να κατανοήσει μια αφήγηση. Υπό αυτή την έννοια, ο κόσμος της ιστορίας είναι το γνωστικό αποτέλεσμα της αναγνωστικής διαδικασίας, μια συν-δημιουργία συγγραφέα και κοινού στη βάση αμοιβαία αποδεκτών κανόνων αιτιότητας και αληθοφάνειας.

Πολλοί Κόσμοι, μία Μακρο-ιστορία

Η Μαρία Παπαγιάννη δημιουργεί πολυεπίπεδους, αληθοφανείς και πειστικούς φανταστικούς κόσμους που αποτελούν τον καμβά πάνω στον οποίο υφαίνεται ο ιστός των επί μέρους ιστοριών, αλλά και η μακρο-ιστορία της. Τέτοιου είδους κόσμοι, λέει ο Ίταλο Καλβίνο (1995, σ. 147) μπορούν να πάρουν μορφή μόνο μέσα από τη γραφή, «εκεί όπου η φαινομενικότητα και η εσωτερικότητα, ο κόσμος και το εγώ, το βίωμα και η φαντασία μοιάζουν να αποτελούνται από την ίδια ρηματική ύλη».

Χρησιμοποιώντας ως πύλη εισόδου άλλοτε παραμυθικά και μυθολογικά στοιχεία και άλλοτε τα όνειρα, την μνήμη ή την απώλεια, η συγγραφέας εναποθέτει το φανταστικό στον πραγματικό κόσμο του αναγνώστη οριοθετώντας έναν κοινό τόπο όπου η μαγεία, η φαντασία και η πραγματικότητα γειτνιάζουν και συμπλέκονται. Και από τη στιγμή που η ίδια δείχνει να αποδέχεται την ώσμωση του πραγματικού με το φανταστικό, κανείς δεν ταλαντεύεται για το αν τα εξωπραγματικά γεγονότα είναι αληθινά. Η μαγεία που ανεξήγητα υπεισέρχεται στην αφήγηση δεν προκαλεί ανοικείωση στους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες αλλά ούτε και στους αναγνώστες.

Η φαντασία φαίνεται να αποτελεί το *sine qua non* της διαδρομής που ο αναγνώστης καλείται να διασχίσει, για να ερμηνεύσει την πραγματικότητα. Το όχημα του ταξιδιού, ο μαγικός ρεαλισμός, προσδίδει στις ιστορίες μια υπερβατική-υπερλογική διάσταση και στους φανταστικούς κόσμους μια ανοιχτότητα που προσκαλεί τον αναγνώστη να τους εξερευνήσει, για να τους κατανοήσει. Και παράλληλα με την εισβολή του μη ορθολογικού στο δεδομένο και το ορθολογικό, ξεδιπλώνει προς συζήτηση ένα πλούσιο θεματολόγιο που μεταξύ άλλων αφορά στα ανθρώπινα δικαιώματα, την περιβαλλοντική ηθική, την πολιτισμική κληρονομιά, την αποδοχή του διαφορετικού, τις ξεχασμένες γλώσσες, αλλά και τον τρόπο που χτίζονται οι κόσμοι των ιστοριών.

Σε ένα σύμπαν συνεχώς διαστελλόμενο (προκειμένου να χωρέσει ολοένα και περισσότερες μικροϊστορίες) η Μαρία Παπαγιάννη χτίζει κόσμους που εξιστορούν πολλαπλές εκδοχές της πραγματικότητας και περιλαμβάνουν όλα όσα υπάρχουν και συμβαίνουν: γεγονότα -εξωτερικά και εσωτερικά-, αξίες, ιδανικά και κώδικες συμπεριφοράς, δρώντα πρόσωπα, εποχές και τόπους με συγκεκριμένα φυσικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Στο πλαίσιο μιας διευρυμένης εκδοχής της διακειμενικότητας, την οποία η Ryan (2012) ονομάζει *Μεταμυθοπλαστική* (*transfictionality*), τα παραπάνω συστατικά μετακινούνται από το ένα κείμενο στο άλλο, χτίζουν ομόλογες σχέσεις ανάμεσα σε διαφορετικές ιστορίες, συμπληρώνουν νοηματικά κενά, κατασκευάζουν προϊστορίες ή μετα-ιστορίες και επεκτείνουν τον *Μύθο*. Ο τελευταίος αποτελεί το υπόβαθρο όλων των ιστοριών και ταυτόχρονα τη συσσωρευμένη γνώση που χρειάζεται να έχει ο αναγνώστης προκειμένου να προσεγγίσει και να ερμηνεύσει την αφήγηση ως ολότητα.

Οι Ήρωες

Τα πρόσωπα του μυθοπλαστικού σύμπαντος της Μαρίας Παπαγιάννη ζουν ανάμεσά μας. Ως διακριτές ατομικότητες και ταυτόχρονα ως μέλη συλλογικοτήτων εκφράζουν, μέσα από πολλαπλές ιδέες, στάσεις, αντιλήψεις και επιθυμίες, τη μοναδικότητα και την πολυπλοκότητα της ανθρώπινης φύσης.

Ανεξάρτητα από το αν ζουν σε διαφορετικές ή και στις ίδιες εποχές και κοινωνίες και από το αν ανήκουν σε διαφορετικές ή και στις ίδιες γενιές, πάντα οι ήρωες βιώνουν διαφορετικές πραγματικότητες. Η πραγματικότητα του καθενός αποτελεί αντικείμενο νοηματοδότησης και διαπραγμάτευσης, δημιουργείται μέσα από τις αλληλεπιδράσεις των ανθρώπων. Ο εαυτός χτίζεται μέσα από τον άλλο ή σε αντίθεση με τον άλλο και ο άλλος μέσα από στοιχεία του εαυτού. Η αγάπη, ο έρωτας, ο φόβος, μια ανάποδη ευχή, μια αγκαλιά της εγγονής στον παππού μπορεί να κάνουν την πραγματικότητα να αλλάξει ως διά μαγείας.

Σε αυτό το αριστοτεχνικά πλεγμένο κουβάρι χαρακτήρων κανένας δεν είναι μονοδιάστατος. Κάποιοι προσπαθούν να επουλώσουν τα τραύματά τους, άλλοι κρύβουν μυστικά και εφιάλτες που τους κρατάνε δεμένους στο παρελθόν, μερικοί δείχνουν σκληροί, αλλά στην πορεία αποκαλύπτουν το τρυφερό τους πρόσωπο. Ούτε ρόλοι και στερεότυπα υπάρχουν. Ο παπα-Γρηγόρης αφιερώνει τη ζωή του στο Θεό, επειδή αγαπά πολύ τους ανθρώπους, ενώ ο παπα-Μανόλης προσπαθεί υποχθόνια να κατηγορήσει τη Βιολέτα για την κλοπή των ταμάτων. Κάποιες γειτόνισσες μοιάζουν με την υποστηρικτική κυρία Κατερίνα που κάνει νόστιμες πίτες και κέικ πορτοκαλιού και άλλες είναι κουτσομπόλες, κακές και στριμμένες σαν την Φρόσω. Υπάρχουν εκπαιδευτικοί αυταρχικοί και αγέλαστοι που δε θέλουν γέλια και αγκαλιές στο σχολείο, αλλά και δάσκαλοι-πρότυπα όπως ο κύριος Παρασκευάς - Παραμυθάς, η κυρία Ιωάννα, και η δασκάλα της Ρόζας που ξέρει στα σίγουρα ότι για όλους υπάρχει ένα ζευγάρι παπούτσια με φτερά.

Οι μπαμπάδες είναι μια άλλη ιστορία, πολλές ιστορίες για την ακρίβεια. Ο μπαμπάς της Εύας που είναι γιατρός, ποτέ δε θα πιστέψει ότι μαργαρίτες μπορούν να φυτρώσουν κάτω από το κρεβάτι του. Αντίθετα ο μπαμπάς της Ρόζας, φανερός ψαράς και κρυφός ποιητής, πιστεύει ότι στην καθημερινότητα χωράνε τα θαύματα και έχει τεράστια αποθέματα τρυφερότητας, όχι μόνο για την κόρη του, αλλά και για κάθε πλάσμα που συναντά στον δρόμο του. Ο Αδραχτάς δεν μπορεί να αγκαλιάσει την κόρη του, όχι πως δεν την αγαπά, αλλά φοβάται μήπως την κολλήσει θλίψη. «Φύγε, φύγε να γλιτώσεις», της λέει. Αλλιότικος είναι ο Ράινερ ο πατέρας της Οντίν, που κουβαλά μέσα σε βαλίτσες στιγμές από τα παλιά για να τις έχει δίπλα στις καινούργιες, αλλά και ο μπαμπάς του Τόμας που αγαπά τα μουσεία και τις βιβλιοθήκες. Και ένας ακόμα ξεχωριστός μπαμπάς που τσιμπολογάει από τις κατσαρόλες και είναι βουνό και λιοντάρι και άνεμος, ζητά από τις κόρες του πάντα να κυνηγούν όπως ο ίδιος τη χαρά. «Εσύ είσαι ο καπετάνιος» λέει στην Ηρώ «Βάλε πλώρη για τη ζωή» (Παπαγιάννη, 2021, σ.173).

Η συγγραφέας είναι πεπεισμένη ότι κάθε αναγνώστης είναι ένας μικρός μάγος, καθώς μπορεί και βλέπει στις σελίδες πράγματα που οι άλλοι δεν βλέπουν. Και ξέρει επίσης πως μια ηρωίδα σαν τη Θέκλα που έχει φίλη μια βελανιδιά και κουβαλά στο καρότσι της ιστορίες, σαν τη Μανταλένα που ντύνεται σαν ουράνιο τόξο ή σαν τη Βιολέτα που μιλά με τα λουλούδια και τα ποιήματα, μπορεί ο αναγνώστης να τη βαφτίσει με πολλά ονόματα: ξεχωριστή, τρελή, αλλόκοτη, γοητευτική, ενδιαφέρουσα ή και μάγισσα, ανάλογα από πού την κοιτά. Όμως το ζητούμενο είναι ένα: να μην τρομάζει

κάνεις με όσους δεν του μοιάζουν, να αποδέχεται τη διαφορετικότητα και να βλέπει τη ζωή με όλα τα χρώματα της ίριδας.

Στους κόσμους της Παπαγιάννη οι πρωταγωνιστές είναι παιδιά, σφαιρικοί και ολοκληρωμένοι χαρακτήρες που διατηρούν το δικαίωμα της αμφισβήτησης και της προσωπικής επιλογής, ονειρεύονται, ελπίζουν και υπερασπίζονται τη δική τους λογική απέναντι στον κόσμο των μεγάλων. Στο κείμενο εγγράφεται το βλέμμα, η γλώσσα και η λογική τους. Η αφηγητής-συγγραφέας δίνει προτεραιότητα στην παιδική διάσταση έναντι της ενήλικης πρόσληψης της πραγματικότητας και παρακολουθεί βήμα-βήμα την πορεία των ηρώων στο μεταίχμιακό τόπο ανάμεσα στην παιδικότητα και την ενηλικίωση.

Με χιούμορ τρυφερότητα και ειλικρίνεια η συγγραφέας επιτυγχάνει να μιλήσει για τα συστατικά και την ουσία της παιδικής ηλικίας. Το ταξίδι του Λουκ και του Φλιπ δεν είναι παρά ένα teaser trailer όλων αυτών που θα απασχολήσουν τους ήρωες στην υπόλοιπη ζωή τους. Μια απόπειρα εξερεύνησης και διαχείρισης του κόσμου και των συναισθημάτων χωρίς τη διαμεσολάβηση των ενηλίκων. Μια σαφής αλληγορία ενηλικίωσης, όπου όλα ξεκινάνε εύκολα και σιγά-σιγά σκοτεινιάζουν. Και μια αναζήτηση στον κόσμο της φαντασίας που καταλήγει να είναι επιστροφή στην αληθινή ζωή.

Σε διαφορετικές ιστορίες, αλλά πάντα στο ίδιο μυθοπλαστικό σύμπαν, η Εύα, η Λήδα, ο Σίμος, η Ηρώ, ο Μάρκος, η Οντίν, ο Χασίμ, ο Τόμας βιώνουν, ο καθένας με το δικό του ξεχωριστό τρόπο, την εφηβεία -συχνά με φόντο έναν ανήλικο συναισθηματικά και ηθικά, ανθρώπινο περίγυρο. Συνυπάρχουν, αλληλοϋποστηρίζονται, αγαπιούνται, συγκρούονται, διαφωνούν. Συγκροτούν κοινότητες, ως παρέες, οικογένειες, ζευγάρια. Ερωτεύονται. Όπως ο Σίμος που βλέπει την Οντίν σαν νεράιδα, η Λήδα που μιλά με τον Τόμας για βιβλία, για μουσικές. Και τότε νιώθουν λαμπεροί σαν τον ήλιο, ήρεμοι σαν το τραγούδι των χαμομηλιών, ψηλοί ως το πέταγμα των γλάρων, βλέπουν ο ένας μες στα μάτια του άλλου, «ένα λιβάδι διαφορετικό, ένα λιβάδι γαλάζιο σαν αυτό που το λένε θάλασσα» (Παπαγιάννη, 2020β, σ. 8): Φιλοσοφούν: για το χρόνο που κρύβεται μέσα μας «κι ό,τι ζήσαμε θα ξυπνάει πάντα» (Παπαγιάννη, 202, σ.121), για τις ιστορίες από τις οποίες είμαστε φτιαγμένοι. Ονειρεύονται: παπούτσια με φτερά, «ανίκητα παπούτσια στο τρέξιμο και στο σκαρφάλωμα», «παπούτσια ευρύχωρα που να σκαρφαλώνουν στα βράχια, στα δέντρα, στην πλάτη ενός αλόγου και στην αγκαλιά ενός παππού ήρωα» (Παπαγιάννη, 2021, σ.157). Βιώνουν την οδύνη της απώλειας και προσπαθούν να χωρέσουν την απουσία στη ζωή τους για να συνεχίσουν.

Μαμά, είσαι εκεί έξω στην μεγάλη σκοτεινή νύχτα; Μ' ακούς; Με βλέπεις; Δεν μ' αρέσει ο κόσμος χωρίς εσένα. Κάνω όπως μου είχες πει.[...] Τις πιο πολλές φορές φοβάμαι να είμαι σ' έναν κόσμο που εσύ δεν είσαι. Και τότε πονάω. Ο φόβος, μαμά, πονάει.
(Παπαγιάννη, 2021, σ.79).

Φοβούνται. «Και τα χρυσόψαρα και οι καρχαρίες. Όλοι κάποτε φοβούνται» (Παπαγιάννη, 2020α, σ.19). Και ο ένας φόβος γεννάει τον άλλο, όμως σε αντίθεση με το βασιλιά της παραμυθικής παραβολής που μπερδεύτηκε στα δίχτυα του φόβου και έμεινε

για πάντα στη σκοτεινή πλευρά, οι έφηβοι ήρωες της Παπαγιάννη αντιστέκονται, μοιράζονται το φόβο και αυτός γίνεται «τόσο δα μικρός» (Παπαγιάννη, 2020α, σ.24). Μέσα από δύσκολα περάσματα και επίπονες συγκρούσεις με τον εαυτό τους, τον άλλο και την κοινωνία, μέσα από την εσωτερική οδύνη, τη φιλία και την αγάπη, τη θεραπευτική επίδραση της φύσης και τη ζώσα ιστορία, οι ήρωες φτάνουν στην ωρίμανση και στην αυτογνωσία. Ανακαλύπτουν ότι στη ζωή συμβαίνουν πολλά θαύματα. Αγκαλιάζονται σε μια ιστορία και συνεχίζουν.

Ο Μύθος

Στον πυρήνα της μεγάλης ιστορίας υπάρχει ο Μύθος, η κεντρική γνώση που απαιτείται για την ερμηνεία των γεγονότων που συμβαίνουν στον κόσμο. Σύνθετος ως προς τη θεματολογία του και πολυδιάστατος, άλλοτε εμφανίζεται ως σύγχρονη επινόηση που συντίθεται από μιμήσεις του πραγματικού κόσμου και άλλες φορές εστιάζει στα ήδη γνωστά και ειπωμένα. Σε ιστορίες από το παρελθόν, παραμύθια που *Ως διά Μαγείας* τρυπώνουν στα κείμενα, μύθους και παραδόσεις από αλλοτινές εποχές που αποκαλύπτουν την εσωτερική πραγματικότητα των ανθρώπων και οδηγούν στις πιο βαθιές τους αλήθειες (Malí, 2003 σε Γιαννικοπούλου, 2015).

Μια ιδιότυπη συνομιλία αναπτύσσεται ανάμεσα στην κεντρική αφήγηση και σε κείμενα που έχουν ανασυρθεί από το αρχικό τους περιβάλλον, για να ενταχθούν στον αφηγηματικό ιστό. Η παραμυθική αφήγηση εναλλάσσεται με την ιστορική κατάθεση, αλλά και με μεταδιηγήσεις, όπως τα ημερολόγια της Μάρθας, της Εύας και της Ρόζας που συμπληρωματικά επεξηγούν τις πράξεις και τη συναισθηματική κατάσταση των χαρακτήρων.

Η προσφυγή σε μυθικά και ιστορικά αρχέτυπα βαθιά ριζωμένα στην ανθρώπινη σκέψη και φαντασία, μετατρέπει το λογοτεχνικό σύμπαν της Παπαγιάννη σε ένα πεδίο, όπου παλιές ιστορίες -για ένα κίτρινο λελέκι ζωγραφισμένο στον τοίχο με κιμωλία, έναν δερβίση που ονειρεύεται παπούτσια με φτερά, μια βελανιδιά που την πανσέληνο τα κλωνάρια της γίνονται χρυσά κουπιά και έχουν τη γιατρεία για όλες τις αρρώστιες, ζωντανεύουν, αναπνέουν και επιδρούν καταλυτικά στη γνωστική, συναισθηματική, κοινωνική και ηθική εξέλιξη των ηρώων της μυθοπλασίας.

Στη δυναμική αυτή διαδικασία, το σύμβολο του δέντρου έχει έναν καθ' όλα ζωτικό ρόλο. Όπως συμβαίνει σε πολλούς μύθους, λογοτεχνικά κείμενα και έργα τέχνης ανά τους αιώνες, από την ιερή βελανιδιά του Μαντείου της Δωδώνης μέχρι τα Εντ του Άρχοντα των Δαχτυλιδιών και την *Ιτιά που Δέρνει* του Χόγκουαρτς, τα δέντρα στο έργο της Παπαγιάννη ορίζουν το τοπίο, έχουν τις δικές τους ιστορίες που δένονται με τις ιστορίες των ανθρώπων, δίνουν συμβολική έκφραση σε φόβους και επιθυμίες, και υπόκεινται στα μοτίβα της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Campbel, 1993, σ.256). Ξενυχτούν και παρακολουθούν τους ανθρώπους να ζούνε τα όνειρά τους, αισθάνονται, θυμούνται, μιλούν τις αρχαίες γλώσσες που οι άνθρωποι έχουν ξεχάσει, νιώθουν πόνο και οργή και κάποτε συγχωρούν.

Η Ηρώ όμως είναι κουρασμένη. Ξαπλώνει λίγο πιο πέρα από τον κύκλο του Δέντρου. Κλείνει τα μάτια της, ακουμπάει το αυτί της στη γη και προσπαθεί να ακούσει αν κάνουν θόρυβο τα μυρμήγκια. Κι ακούει κάτι άλλο. Το στεναγμό του Δέντρου: Εδώ είμαι. Σας θυμάμαι. Κι εσείς ζείτε μαζί μου, όσο θα στέκω όρθιο
(Παπαγιάννη, 2021:129)

Όπως ένα βαθύρριζο και πολύκλαδο δέντρο, η μεγάλη ιστορία (macronovel) της Παπαγιάννη βλασταίνει, μεγαλώνει και καρπίζει με τη συνδρομή της λογοτεχνίας, της φιλοσοφίας, της παράδοσης και της Ιστορίας, όχι ως αφηρημένη γνώση που ασχολείται με το παρελθόν, αλλά ως εμπειρία που συμβαίνει στην καθημερινότητα και μας διαμορφώνει. Στο πλαίσιο αυτό, το παρελθόν των ηρώων ζωντανεύει και ξετυλίγει την ιστορία του χωριού και των ανθρώπων του. «Με λίγες κουβέντες απέξω και οι πολλές από μέσα» (Παπαγιάννη, 2021, σ.160) ο παππούς Αδραχτάς θυμάται το ξημέρωμα που οι Γερμανοί έστησαν με την πλάτη στα δέντρα τους χωριανούς και μαζί τον πατέρα και τα αδέρφια του. Ο Μάρκος θυμάται τον δικό του παππού να λέει πως πήγαινε στην κορυφή του Κόφωνα, για να συνειδητοποιεί πόσο μικρός είναι, πως δεν πρέπει να νομίζουμε πως είμαστε κάτι παραπάνω από τον διπλανό μας, γιατί μια πέτρα αναλογεί στον καθένα μας και πως πρέπει να συμβουλευόμαστε το ζύγι μας για το καλό και το κακό. Και η Ολίβια θυμάται που όλο ζητούσε από την Αγάθη να της πει το παραμύθι με τον Φεγγαροχτυπημένο και την νεράιδα. Αναμνήσεις σαν πεταλούδες τριγυρνούν και βασανίζουν το μυαλό της Βιολέτας, της Μανταλένας, της Δέσποινας και του Χασίμ, που νοσταλγεί το σπίτι του, τη γιαγιά του και το χρυσόψαρό του που το λένε χελιδόνι.

Καθώς το παρόν των ηρώων αναμειγνύεται με το χθες και το αύριο, οι περιπέτειές τους τελειώνουν και ταυτόχρονα ξαναρχίζουν. Κάποτε συμβαίνουν θαύματα και οι ευχές τους, ανάποδες ή κανονικές πιάνουν, άλλες φορές πάλι χρειάζεται και κάτι παραπάνω. Χρειάζεται να ξορκίσουν και να νικήσουν τους φόβους τους, να επιλέξουν τους σωστούς φίλους και να τολμήσουν να ονειρευτούν το ακατόρθωτο Και τότε, ως δια μαγείας, τα πάντα μπαίνουν στη θέση τους μέσα τους. Και μ' έναν τρόπο ξεδένονται οι άκρες του ορίζοντα και οι ήρωες μπορούν να δουν ξανά μακριά και αυτό φαίνεται να είναι το πιο σημαντικό απ' όλα. Οι ήρωες, πιο ώριμοι, πιο δυνατοί και αποφασισμένοι να ξεχρεώσουν όλα τα δανεικά προς τη ζωή, είναι έτοιμοι να ξεκινήσουν την ιστορία από την αρχή.

Οι ιστορίες της Παπαγιάννη είναι σημαντικές, επειδή «σημαίνουν» κάτι. Επειδή ανάμεσα σε πολλά άλλα, μιλούν για καταστάσεις που όλοι με κάποιον τρόπο έχουμε βιώσει. Γιατί όσο συναρπαστικοί και αν είναι οι χαρακτήρες, το σκηνικό και η πλοκή, κανέναν δεν αφορούν, αν δεν καταφέρουν να μιλήσουν στον αναγνώστη για μια πτυχή της δικής του ζωής. Και γιατί η λογοτεχνία δεν κάνει προσθέσεις και αφαιρέσεις, δεν έχει λύσεις, αλλά αναζητάει εκείνη την έκφραση που ενώνει τους ανθρώπους σε μια κοινή συγκίνηση, μια συγκίνηση για πράγματα που όλοι έχουν νιώσει, για τα «ναι» και τα «όχι», τα «γιατί».

Η φιλοσοφία της συγγραφέα αφορά στην ατομική ταυτότητα και τη συλλογική μνήμη. Αφορά στην αγάπη, στη συντροφικότητα, στον σεβασμό στην ετερότητα, στο δίκαιο, στο θάρρος, στον αγώνα για την ελευθερία και στην ανάγκη ενός συλλογικού

ονείρου, που όλα αυτά αντιτάσσονται απέναντι στις αρνητικές ποιότητες του αυταρχισμού, της προκατάληψης, του εκφοβισμού, της μη αποδοχής ή και της απάνθρωπης μεταχείρισης του διαφορετικού. Αφορά στις ποιοτικές σχέσεις ανάμεσα σε όλα τα πλάσματα, τους ανθρώπους και τα δέντρα, τα ζώα και τα πουλιά, το Σι Ντο, τη Φατίμα, τον Ιβάν, τη Μοίρα, την Αστραπή, τον Έκτορα, τη Σάρα και τον Αλσανούνου. Αφορά τον σεβασμό της φύσης και όλων όσων την μοιράζονται, καθώς και την καλλιέργεια της οικολογικής συνείδησης. Και αφορά στη γλώσσα η οποία δεν είναι μόνο λόγια: «αγάπη, αγκαλιά, μέλι, φιλί» αλλά είναι ΚΑΙ φορέας πολιτιστικού κεφαλαίου, ΚΑΙ δεξαμενή γνώσης όλων όσων οι άνθρωποι γνωρίζουν, θυμούνται και ονειρεύονται, ΚΑΙ ουσιώδης πτυχή του σεβασμού στη διαφορετικότητα και την πολυπολιτισμικότητα. «Τι θα γίνει αν πεθάνουν οι γλώσσες;» αναρωτιέται η Ρόζα. «Τι θα απογίνουν τα παραμύθια, τα ποιήματα, πώς θα εκφράζονται τα συναισθήματα, πώς θα λέγονται τα τραγούδια;».

Με ορατές τις αρνητικές προοπτικές που υπάρχουν για τις μισές τουλάχιστον από τις σημερινές ζωντανές γλώσσες του πλανήτη και κατ'επέκταση για τις ιστορίες που περνούν από γενιά σε γενιά με την προφορική παράδοση, για τη γλώσσα της προσφυγιάς και για τους γλωσσικούς κώδικες πανάρχαιων πολιτισμών, το έργο της Παπαγιάννη αγκαλιάζει όλες τις γλώσσες του κόσμου. Το μαζί είναι όλες οι γλώσσες κι όλοι οι καιροί (Παπαγιάννη, 2021, σ.162).

Ο Τόπος

Πραγματικός ή φανταστικός, συμβολικός ή αλληγορικός, ο Τόπος αποτελεί «το σκηνικό του κόσμου σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό και γεωγραφικό πλαίσιο [...] ό,τι είναι αναμενόμενο από τα φυσικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά του» (Klastrup & Tosca, 2004).

Με οδηγό τον Μύθο, η συγγραφέας χτίζει φανταστικούς κόσμους σε τόπους που μοιάζουν πραγματικοί και υπαρκτοί, τόπους που κουβαλάνε χαλίκια και σπόρους απ' όλα τα ταξίδια. Οι ιστορίες της ξετυλίγονται άλλοτε στο αστικό περιβάλλον, σε γειτονιές και σε δρόμους της πόλης, σε εμπριμέ σπίτια με κήπους -ζούγκλες και εξοχικά με μεγάλες αυλές, και άλλες πάλι φορές σε χωριά που στέκουν ασάλευτα πάνω στα βράχια, σε λιβάδια με δεντρολίβανο, λεβάντα, ρίγανη, χαμομήλια και περιβόλια με πεπόνια.

Ο Τόπος χαρακτηρίζεται από αοριστία και ρευστότητα, φέρει ορατά τα ίχνη από το πέρασμα του χρόνου και κουβαλά μυστικά και σκιές, όνειρα και περιπέτειες αισθημάτων. Ο Τόπος είναι ο Κόφινας, ένα χωριό σκαρφαλωμένο στα βράχια που βλέπει θάλασσα, μα η θάλασσα είναι μακριά, που έτσι όπως είναι απομονωμένο και απρόσιτο δίνει την ευκαιρία να απεικονιστεί η ψυχή γυμνή. Ο Τόπος είναι το χωριό της Μανταλένας που κουρνιάζει στο βράχο σε ένα άγριο τοπίο με υπόκρουση τη βουή του ανέμου να σκίζει τη νύχτα τους χειμώνες. Ο Τόπος είναι το βουνό που στέκεται πάνω από το χωριό και λέγεται *Καράβι*, γιατί τον παλιό καιρό όλος ο τόπος ήταν θάλασσα και ξεχώριζε μόνο η κορυφή του. Ο Τόπος είναι το απομονωμένο αγρόκτημα που βρίσκεται το πατρικό της Μάρθας, σε ένα χωριό που δύσκολα θα βρεις στο χάρτη και που στα πόδια του σκάνε θεόρατα, θυμωμένα κύματα. Όμως στο ίδιο αυτό χωριό συμβαίνουν θαύματα, γιατί υπάρχει το Δέντρο, και ένας ήρωας παππούς και ένα βιβλιοπωλείο, και μια Ολίβια

που ψάχνει τα δέντρα, και ένας Τόμας που δε μοιάζει με κανένα από τα αγόρια που η Λήδα ήξερε ως τώρα.

Το περιβάλλον δεν αποτελεί απλά τον υλικό περίγυρο, αποκτά υπόσταση και ταυτότητα μέσα από τους χαρακτήρες της μυθοπλασίας και εμπεριέχει τον χρόνο της ιστορίας, όχι μόνο το παρόν αλλά και το παρελθόν. Το παρελθόν που επιστρέφει, όταν κανείς δεν το περιμένει, είναι η δράση που προκαλεί την αντίδραση των ηρώων και πάει πολύ πίσω στο χρόνο, μέχρι τις Συμπληγάδες, τη Σκύλλα και την Χάρυβδη, «τότε που όλα ήταν θάλασσα» (Παπαγιάννη, 2021, σ.140).

Στο έργο της Παπαγιάννη, η θάλασσα αποκτά συμβολικές διαστάσεις ως αντίποδας του βουνού, του χωριού, της απομόνωσης, της εσωστρέφειας. Οι ρίζες της ελιάς και της βελανιδιάς, οι ρίζες των ηρώων απλώνονται και φτάνουν ως τη θάλασσα. Στο όνειρό του ο Σίμος περπάτησε με την Οντίν μέσα στα σωθικά της ελιάς μέχρι που άκουσαν τον παφλασμό (Παπαγιάννη, 2010, σ. 73). Και η Μάρθα μέσα στην κουφάλα του δέντρου-γίγαντα αφουγκράστηκε την αρχαία γλώσσα που κάποτε μιλούσαν οι άνθρωποι και τα δέντρα (Παπαγιάννη, 2010, σ. 44).

Οι ήρωες θα φτάσουν ως τη θάλασσα, θα καταδυθούν στις πολιτείες του βυθού, για να διαπιστώσουν τελικά ότι το μόνο που χρειάζεται, για να βρεις το θάρρος να αγωνιστείς για τα σημαντικά, είναι να θέλεις να πετάξεις.

Επίλογος

Η κριτική προσέγγιση αντιπροσωπευτικών έργων της Μαρίας Παπαγιάννη υπό το πρίσμα των σύγχρονων θεωριών της Οικοδόμησης Κόσμων αναδεικνύει τη δυναμική τους αλληλοσυσχέτιση και ταυτόχρονα τη συμπερίληψή τους στον αφηγηματικό ιστό μιας μακρο-αφήγησης.

Οι ιστορίες της συγγραφέα δεν είναι νησιά, αλλά κομμάτια στεριάς, τμήματα μιας ηπείρου που έχει ως δομικά συστατικά τη γλώσσα, τη φαντασία και τη δημιουργικότητα. Ξετυλίγονται σε κόσμους που διαλέγονται με την πραγματικότητα, χωρίς να αναιρούν την ορθολογική προσέγγισή της και έχουν κοινά χαρακτηριστικά αναφορικά με τους χαρακτήρες, το σκηνικό, τις πτυχές της πλοκής, τις αξίες και τους κώδικες συμπεριφοράς. Μιλούν για πολλά, έχουν να πουν στον καθένα κάτι διαφορετικό και συναντώνται σε έναν κοινό τόπο που πάντα εμπεριέχει μια υπόσχεση ουτοπίας. Και όπως συμβαίνει με τη σύνθεση ενός παζλ που κομμάτι-κομμάτι αποκαλύπτει το περιεχόμενό του, η αναζήτηση των κοινών ιδιοτήτων, των σχέσεων και των συνδέσεων μεταξύ διαφορετικών ιστοριών οδηγεί, μέσα από την εμπύθιση στους φανταστικούς κόσμους τους, στη μεγάλη εικόνα που εξιστορεί η Μαρία Παπαγιάννη.

Πέρα από την αισθητική απόλαυση που προσφέρει η ανάγνωση ενός έργου, η διαδρομή, που περνάει μέσα από την κατανόηση και την ερμηνεία του διαλόγου ανάμεσα σε διαφορετικά κείμενα, έχει ως αποτέλεσμα τη βίωση μιας ενοποιημένης λογοτεχνικής εμπειρίας. Γιατί αν η μεμονωμένη ιστορία είναι το δέντρο (συχνά προϊόν ενός και μοναδικού σπόρου), η μακρο-αφήγηση είναι κάτι πολύ περισσότερο γόνιμο και συναρπαστικό: ένα ολόκληρο δάσος από δέντρα που ζουν και αναπτύσσονται συμβιωτικά. Και ναι μεν μπορεί κανείς να δει και να θαυμάσει το δέντρο ή το δάσος,

όμως είναι πιο σημαντικό να μπορέσει να δει και να θαυμάσει τη μεγαλύτερη εικόνα, την ολότητα του οικοσυστήματος (Wendig 2012 σε Φώκιαλη, 2014, σ. 61).

Και υπάρχει κάτι ακόμα. Διαβάζοντας μυθιστορήματα και μικρές ιστορίες ως «επεισόδια» μια μεγάλης αφήγησης, ο αναγνώστης συναντά κόσμους εν τω γεννάσθαι και μετέχει στην οικοδόμησή τους. Ενθαρρύνεται να ψάχνει για συνδέσεις ανάμεσα σε διαφορετικά κείμενα και να ανακαλύπτει εναλλακτικές οπτικές και ερμηνείες της πραγματικότητας (Bradford et al., 2008). Μαθαίνει να αναζητά τα υλικά της κοσμοπλασίας, να ακουμπάει όπως η συγγραφέας το αυτί στη γη, για να ακούσει τον θόρυβο των μυρμηγκιών και τον στεναγμό των δέντρων. Ανακαλύπτει τη χαρά του να μιλάει με τα ζώα και τα πουλιά, να ταξιδεύει σε θάλασσες και σε μουσικές, να βάζει στη χύτρα όλα τα συστατικά που χρειάζονται, για να γεννηθούν όμορφες ιστορίες. Και με τρόπο που ίσως καμία άλλη δραστηριότητα δεν μπορεί, οδηγείται σε μια αποκάλυψη του *Εαυτού* και του *Κόσμου*.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Καλβίνο, Ι. (1995). *Έξι Προτάσεις για την Επόμενη Χιλιετία* (Μ. Σπυριδοπούλου, (Εισ., Μτφρ., Επιμ.). Αθήνα: Πατάκης.
- Τσαλαπάτης, Θ. (2022, Απρίλιος 10). Η αρχέγονη ανάγκη της αφήγησης. *Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε 25 Νοεμβρίου 2022 από: https://www.efsyn.gr/nisides/anohyroti-poli/339311_i-arhegoni-anagki-tis-afigisis
- Κρημνιώτη, Π. (2016, Δεκέμβριος 25). Μαρία Παπαγιάννη: Τα θαύματα είναι οι μικρές πολύτιμες στιγμές της κάθε μέρας. Συνέντευξη της Μαρίας Παπαγιάννη. *Αυγή*. Ανακτήθηκε 15 Σεπτεμβρίου 2022 από: https://www.avgi.gr/tehnes/222005_maria-paragianni-ta-thaymata-einai-oi-mikres-polytimes-stigmes-tis-kathemeras
- Γιαννικοπούλου, Α. (2015). Ιστορίες από την Ιστορία. Το ιστορικό εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο. *KEIMENA για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής Λογοτεχνίας*, 21. Ανακτήθηκε 23 Οκτωβρίου 2022 από: <https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2015.596>
- Τόλκιν, Τζ. Ρ. Ρ. (2003). *Το φύλλο και το δέντρο, Ιστορίες για νεράιδες... και άλλα* (Ε. Χατζηθανάση - Κόλλια, Μτφρ.). Αθήνα: Αίολος.
- Φώκιαλη, Ε. (2014). Η εξέλιξη ενός μυθιστορήματος φαντασίας σε διαμεσική αφήγηση-Έντυπες, οπτικοακουστικές και ψηφιακές επεκτάσεις του Άρχοντα των Δαχτυλιδιών στο τοπίο της σύγκλισης των μέσων, (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία.

Ξενόγλωσση

- Bell, A. & Ryan, M.-L. (2019). *Possible Worlds Theory and Contemporary Narratology*. Ανακτήθηκε 21 Νοεμβρίου 2022 από:

https://www.academia.edu/80855761/Possible_Worlds_Theory_and_Contemporary_Narratology

- Bradford, C., Mallan, K., Stephens, J., McCallum, R. (2008). *New World Orders in Contemporary Children's Literature: Utopian Transformations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Campbell, J. (1993). *The Hero with a Thousand Faces*. Fontana Press.
- Dena, C. (2009). *Transmedia Practice: Theorizing the Practice of Expressing a Fictional World Across Distinct Media and Environments* (PhD dissertation). University of Sydney, Sydney. Ανακτήθηκε 25 Φεβρουαρίου 2021 από: https://ciret-transdisciplinarity.org/biblio/biblio_pdf/Christy_DeanTransm.pdf
- Dena, C. (2004). Current State of Cross Media Storytelling: Preliminary observations for future design. In: Crossmedia communication in the dynamic knowledge society networking session, European Information Systems Technologies Event, The Hague, Netherlands. Ανακτήθηκε 15 Φεβρουαρίου 2021 από: https://www.researchgate.net/deref/http%3A%2F%2Fmembers.optusnet.com.au%2Fchristydena%2FIST%2FCrossMediaObservations_files%2Fframe.htm
- Ekman, S. & Taylor, A. I. (2016). Notes Toward a Critical Approach to Worlds and World-Building. *Fafnir* 3(3), 7–18, 13.
- Filimowicz, M. (Mar 13, 2020). Facets of Storyworlds, The Least Developed Area of Narrative Theory. *Narrative Arts*. Ανακτήθηκε 10 Δεκεμβρίου 2021 από: <https://medium.com/narrative-arts/interactive-narrative-6-facets-of-storyworlds-c16065d7faf4>
- Giovagnoli, M. (2011). *Transmedia Storytelling: Imagery, Shapes and techniques* (F. Montesano and P. Vagliani, Trans.). Ανακτήθηκε 2 Ιουλίου 2021 από: <http://beta.upc.edu.pe/matematica/portafolios/nmynt/book-by-max-giovagnoli-transmediastorytelling-imagery-shapes-and-techniques.pdf>.
- Grandío, del Mar., M. (2021). The Power of Context: Transmedia Storytelling Model for Interactive Narrative Design and Complexity. Ανακτήθηκε 3 Φεβρουαρίου 2022 από: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-03229669/document>
- Greenaway, J. (2020). David Mitchell's Post-Secular World: Buddhism, Belief and the Urgency of Compassion by Rose Harris-Birtill. *C21 Literature: Journal of 21st-Century Writings* 8(1), 1–4.
- Herman, D. (2009). *Basic Elements of Narrative*. Wiley-Blackwell.
- Herman, D. (2009a). Narrative Ways of Worldmaking. In: S. Heinen, R. Sommer (Eds). *Narratology in the Age of Cross-Disciplinary Narrative Research* (pp. 71-87). Berlin, New York: De Gruyter.
- Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York: New York University Press, 2006.
- Klastrup, L. & Tosca, S. (2004). Transmedial Worlds-Rethinking Cyberworld Design. In: M.Nakajima, Y. Hatori & A. Sourin, (Eds.) *International Conference on Cyberworlds, Proceedings* (pp. 409-416). Los Alamitos, CA: IEEE Computer Society.

- Mali, J. (2003). *Mythistory: The making of a modern historiography*. Chicago: Chicago University Press.
- McLuhan, M. (1962). *The Gutenberg Galaxy: the making of typographic man*. Toronto, Canada: University of Toronto Press.
- Meek, M. (1984). *Learning to read*. London: The Bodley Head.
- Nodelman, P. & Reimer, M. (2003). *The Pleasures of Children's Literature*. Boston: Allyn and Bacon.
- Raven, P. G., & Elahi, S. (2015). The New Narrative: Applying narratology to the shaping of futures outputs. *Futures*, 74, 49–61.
- Ryan M-L & Thon, J-N. (2014). *Storyworlds Across Media: Toward a Media-Conscious Narratology*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Ryan M.-L. (2012). Transmedial Storytelling and Transfictionality. *Poetics Today*, 34(3), 361–388. Ανακτήθηκε 10 Δεκεμβρίου 2021 από: [http:// www. marilaur. Info /tranmediapt.pdf](http://www.marilaur.info/tranmediapt.pdf)
- Ryan, M.-L. (1992). Possible Worlds in Recent Literary Theory. *Style*, 26(4), 528-553. Ανακτήθηκε 3 Οκτωβρίου 2022 από: [https:// www.academia. edu/24493938/ Possible_Worlds_in_Recent_Literary_Th](https://www.academia.edu/24493938/Possible_Worlds_in_Recent_Literary_Th)
- Ryan, M.-L. (2005). Possible worlds theory. In D. Herman, M. Jahn & M.-L. Ryan (Eds.), *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory* (pp. 446-450). Routledge Ltd.
- Ryckman, T. (2005). *World Building: Structuralism and Transcendental Idealism in Eddington. The Reign of Relativity. Philosophy in Physics 1915-1925*. Oxford: Oxford University Press.
- Von Stakelberg, P. & McDowell, A. (2015). What in the world? Storyworlds, science fiction, and futures studies, *Journal of Futures Studies* 12, 47-65.
- Wendig, C. (April 17, 2012). 25 Things You Should Know about Transmedia Storytelling. Ανακτήθηκε 3 Μαρτίου 2020 από <http://terribleminds.com/ramble/2012/04/17/25-things-you-should-know-about-transmedia-storytelling/>
- Wolf, M. J. P.(2012). *Building Imaginary Worlds: The Theory and History of Subcreation*. New York: Routledge.
- Wolf, M. J. P. (2018). *The Routledge Companion to Imaginary Worlds*. New York.

Το δείγμα των βιβλίων

- Παπαγιάννη, Μ. (2022). *Στο Πικερί*, (Εικ.: Ι. Σαμαρτζή). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Παπαγιάννη, Μ. (2021). *Χρυσά κουπιά*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Παπαγιάννη, Μ. (2020β). *Ο δρόμος για την αγάπη*, (Εικ.: Λ. Καραγεωργίου). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Παπαγιάννη, Μ. (2020α). *Η κιβωτός της Θέκλας*, (Εικ.: Κ. Φεντέλε). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Παπαγιάννη, Μ. (2020). *Η χύτρα που κελαηδούσε ιστορίες*, (Εικ.: Μ. Δεληβοριά). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Παπαγιάννη, Μ. (2016). *Παπούτσια με φτερά*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη
- Παπαγιάννη, Μ. (2010). *Το δέντρο το Μονάχο*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη

ΚΕΙΜΕΝΑ/TEXTS

Children's literature E-journal

ΚΕΙΜΕΝΑ για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής Λογοτεχνίας, τεύχος 37^ο, σσ. 19-33, 23-12-2022, ISSN: 1790-1782

Παπαγιάννη, Μ. (2006). *Ως δια μαγείας*, (Εικ.: Σ. Γαλή). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη